

ӨСПҮРҮМ ЖАШЫНДАГЫ ОКУУЧУЛАРДА ПЕДАГОГИКАЛЫК КЫРДААЛДАРДЫН ПАЙДА БОЛУУ МОДЕЛИ ЖАНА АЛАРДЫ АЗАЙТУУНУН ЖОЛДОРУ

МОДЕЛЬ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ СИТУАЦИЙ У УЧАЩИХСЯ-ПОДРОСТКОВ И ПУТИ ИХ СОКРАЩЕНИЯ

Ajykulov S.M.

THE PEDAGOGICAL MODEL OF OCCURRENCE OF SITUATION OF STUDENTS-TEENAGERS AND WAYS TO REDUCE THEM

Аннотация: Макалада өспүрүм жашындагы окуучуларда педагогикалык кырдаалдардын пайда болуу модели жана аларды азайтуунун жолдору каралган. «Пубертат» мезгилине туура келген өспүрүм жаштарга 5-класстан баштап кошумча иш-аракеттерди талап кылуу зарылдыгы белгиленип, мугалимдердин окуучуларга туура мамиле жасабагандыгы, ачылган. Өспүрүм балдардын ата-энесине жана мугалимдерге көз карашы, азыркы учурда көпчүлүк ата-энелердин чет мамлекеттерде иштеп жүрүүсү менен балдарынын жетишүү деңгээлин көзөмөлдөөбөсү изилденген. Класс жетекчиси менен байланыш жакшы болбогондуктан, стресске дуушар болгон балдардын көйгөйлөрү изилденген.

Аннотация: В статье рассматривается появление моделей педагогических ситуаций у учеников подросткового возраста и пути их сокращения. Была отмечена необходимость дополнительных работ для подростков периода «пубертат» начиная с учащихся 5 класса. Намечено не соответствующее отношение учителей к ученикам, отношение (взгляды) подростков к родителям и учителям. Исследован не контролируемая успеваемость в школе в связи с работой в настоящее время многих родителей за границей и нет связи с классным руководителем ребенка, о проблемах детей подвергнувшиеся к стрессу.

Annotation: The article discusses the emergence of models of pedagogical situations of adolescence students and the ways of their reduction. Noted the necessity of additional work for teenagers of the period of “puberty” starting with 5th grade students. Not scheduled corresponding relation of teachers to students, attitude (attitudes) of teenagers to parents and teachers. Studied the accountability of school performance in connection with work at the present time, many parents abroad and no communication with the class teacher of the child, children have been subjected to stress.

Түйүндүү түшүнүктөр: өспүрүм курактагы балдар, педагогикалык кырдаал, педагогикалык кырдаалдын пайда болушу, «пубертат» мезгили, конфликт, окуучулардын жүрүм-туруму, окуучулардын сабакта жетишпөөсүнүн себептери, ички миграция, стресс, стресске дуушар болгон балдардын көйгөйлөрү.

Ключевые слова: дети подростковой возрасти, педагогическая ситуация, возникновение педагогической ситуации, время «пубертата», конфликт, поведение учащихся, причины неуспеваемости учеников, внутренняя миграция, стресс, проблемы детей попавших на стресс.

Key words: an adolescent children, pedagogical situation, the emergence of pedagogical situation, the period “puberty”, the conflict, the behavior of the students, the causes of underachievement of students, inward migration, the stress, the problem of children caught in the stress.

Эгерде мектептин шартында педагогикалык кырдаалдардын көпчүлүгүн анализдеп көрсөк [1,222-226-б; 2, 67-71-б; 14;], анын пайда болуу себептерин жана компенсациялоонун жолдорун төмөнкүдөй сүрөт[1-Тиркеме] аркылуу чагылдырууга болот.

Педагогикалык кырдаалдын пайда болушунун себептерине:

- «Пубертат» мезгилинин башталышынан келип чыгуусу ыктымал. Ошондуктан мектеп жетекчилеринен 5-класстан баштап тиешелүү кошумча иш-аракеттерди уюштуруу талап кылынат [6, 99-105-б. 17, 116-б.].

- мугалимдин традициялык сабактын структурасын өзгөртпөгөндүгү негизги өбөлгө болгондугу көрүнүп турат.

Анын себеби окутуунун мындай түрүндө сабакка такай тартылбай калган окуучулар 25-30%ын түзөт. Булар акыры барып сабакка жетишпеген окуучулардын туруктуу контингентин түзүп калат.

Эгерде мектеп жетекчилери мугалимдерди кайра даярдоо системасы аркылуу алдыңкы технологияларды өздөштүрүүнүн жолдору табылса, тагыраак айтканда, сабактарда окуучулардын ар-бирин сурап үлгүрө ала турган окутуу технологиясын өздөштүрүүгө жетише алса, анда окуучулардын мүдөөлөрүн, кызыгууларын канааттандыра турган багытка

педагогикалык процессти бурууга мүмкүнчүлүктөр түзүлөт;

- мектептин практикасынан туруктуу көрүнүшкө айланып калган ар-бир предметтин сабактарына күнүгө тартылбай калгандардан сабакка жетишпеген окуучулар пайда болот.

Андан тышкары сабакка жетишпегендердин себептери болуп, пубертат мезгили, ден-соолуктары начарлар, алардын чарчанышы, жоопкерчилиги жоктор, үй шарты жоктор, ата-энесине соодага, айыл чарбалык иштерге жардам бергендер, өз ата-энеси менен жашабагандар толуктап турат[9, 211-218-б].

Мындан бул категориядагы окуучулардын келип чыгууларына, негизинен мугалимдин традициялык окутуу режимин катуу кармагандыгынан келип чыгат. Мындай абалда, класс жетекчи, ата-энелер, жашы жетпегендер боюнча милициянын иш-аракеттери толугу менен мугалимдин окутуу технологиясынын туундусуна айланат;

Чындыгында традициялык окутуу режиминде гетерогендик класстарда дайыма сабакка жетишпегендерди пайда кылат. Анткени окутуунун мындай режиминде «күчтүү», «орточо», «начар» окуучулар келип чыгат. Аларды өздөрүнүн деңгээлдерине жараша профилдик класстар аркылуу жетишүүгө болот.

- Көбүнчө «начар окуучуларды» сабакка жетишпеген окуучулар түзөт. Экинчи жактан «начар окуучу» деп эсептелгени менен, чейректин бааларына формалдуу «канааттандырарлык» баалары коюлуп келүүдө. Окуса да окубаса да, бул баалардын коюлуп келиши, окуучулардын көз карашы менен караганда, чондордун акыйкатсыздыгы деп түшүнүлүп, алардын нааразычылыгын туудурат. Үчүнчүдөн, башкаларга окшоп жакшы натыйжаларга жетише албагандыгынан, өзүнө-өзү канааттанбагандык, кемсинүү сезимдери пайда болот жана ага өзү ишенип калат;

Мына ушул мааниде, проф. И.Б. Бекбоевдин [3,28-б.] пикиринде: Эгерде мугалимдер окуучулардын жумушуна дайыма эле нааразылык айта беришсе, аларды жемелеп, тилдеп, жаман бааларды коё беришсе, анда алардын коркуп чочулоолору туруктуу мүнөзгө айланат. Мындай чочулоо ата-энелер балага анын алы жетпей тургандай жогорулатылган талаптарды коюшкан учурда да пайда болот. Натыйжада окуучунун өзүн өзү баалоосу төмөндөйт жана анын ийгиликсиздиги бекемделет. Бул болсо эмоционалдуу дискомфорт(балага жагымсыз абалды) ого бетер күчөтөт. Мындай тунгуюктан чыгуунун бирден бир жолу- бул баланын жүрүм-турумуна, анын иштерине ата-эненин жана мугалимдердин баа берүү практикасын өзгөрүшү

болуп саналат, башкача айтканда, баланын жакындары жана чондор анын болоор-болбос ийгиликтерине да көңүл буруп баалап, кичинекей жаңылыштыктарды жана жетишпегендиги үчүн эле аны уяткарбоо же сөгүш бербөөгө аракеттенүүлөрү зарыл. Ошондой эле И. Бекбоев: Көп учурда биз баланы кандайдыр акылга сыйбаган аракеттерди жасай берүүчү акылы токтото элек жан катары кабылдайбыз да аны тезирээк эле биздин чөйрөбүзгө ылайык акыл-эсине келтирүү керек деп эсептейбиз. Чындыгында бала акылсыз эмес, анын акылы башкача түзүлгөн. Ошондуктан, баланын көз карашында, анын оюу боюнча биздин жасап жаткандарыбыздын көпчүлүгү келесоолук жана сандырактык болуп саналат. Бирок, эгерде муну түшүнө албасак да биз эч болбогондо баланын акылга сыйбагандарды жасоого, келесоолук кылууга укугу бар экендигин моюнга алабыз. Акылдуулук кылымдар боюу өзгөрбөйт. А жаштардын акылга сыйбаган жагымсыз аракеттери дайыма жаңы. Мына ошол жаңы жагымсыз аракеттен акырындык менен бара-бара кадимки эле эски (мурунку муундардын акылдуулугунан бир аз гана айрымалуу) акылдуулук өнүгүп чыгат. Мына ошентип, дүйнө кезектеги кичинекей алдыга кадам жасайт...

Демек, проф. И. Бекбоевдин пикиринде, ойдо жок, өз пикиринде туура деп эсептеп, анын негизинде жасаган өспүрүмдүн аракеттеринен, анын адам болуу мүмкүнчүлүгүн биротоло жокко чыгарбай, мындай балдардан жакшы боло ала турган үмүтүбүздү үзбөш керек экендиги келип чыгат.

- ата-энелердин жумушта негизги убактысы сарпталгандыктан, балдардын сабактарга жетишүү деңгээлдерин көзөмөлдөө жана класс жетекчилери менен болгон байланыштары үзүлүп калат.

Мындай үй-бүлөдөгү түзүлгөн жагдайда, баланын өзүнө бардыгы жүктөлүп калып, анын натыйжалары позитивдүү жыйынтыктарга алып келбейт;

- үй-бүлөдөгү дайыма кайталануучу жаңжалдар, өспүрүм курактагы баланы үйдөн кетип калуусуна алып келүү коркунучун пайда кылат;

Жогоруда белгиленгендердин интегралдык натыйжасы, сабактарда туруктуу жетишпегендиктеринен, баланын «чондорго» туруктуу нааразычылыкты туудурат.

Анын эсебинен өспүрүм курактагы окуучулардын бош убактысы көп болуп, бекерчиликке, жалкоолукка, жалакайлыкка шарт түзүлүп калат;

- сабактардан өздөрүнүн мүмкүнчүлүктөрүн, өздөрүн-өздөрү таануунун эч кандай жолдорун таба албагандыктан, андай жолун мугалимдерге тескери сүйлөшүп, ачыктан – ачык каяша, кайым

айтышып жана «көчөнүн» таасирине берилүүсүнө өбөлгө түзүлөт.

Булардын бардыгы биригип келип, тарбиясы «кыйын» балдардын пайда болушуна өбөлгөлөр түзүлүп калат.

Тарбиясы «кыйын» өспүрүмдөрдө туруктуу негативдик багыттагы мүнөзгө ээ болуп калгандан кийин, алардын ички энергиясынын сыртка чыгышы агрессия аркылуу иш жүзүнө ашырылат[4; 5;] жана вандализми байкалат[6, 34-38-б]. Натыйжада «чондордун» бардыгына баланын агрессивдүү мамилелерге жана конфликттердин себепчи болуп калат[8, 185-192; 10, 193-195; 11, 257-б.].

Стресске дуушар болгондо:

- бир жагынан аң сезимдин таарып кетишинен туура эмес чечимдерди кабыл алуусуна алып келсе, экинчи жагынан, өспүрүмдүн денсоолугунун начарлашына жана психикалык оорулардын пайда болушуна алып келет.
- Жогоруда белгиленген факторлордун натыйжасында:
- балдар мектепте окуган мезгилдин ичинде турмушка даяр эмес болуп, окуусун улантуу мүмкүнчүлүктөрүнө ээ болбой калат;
- агрессиянын пайда болушу - топтолгон стресстин тышкы көрүнүшү болуп саналат.
- өспүрүм курактагы «арттырган» субъективдүү тажрыйбасынын натыйжасында, эмгектенбестен акча табуунун «оңой» жолдору болгон уурулук, зөөкүрлүк, каракчылык жана хулигандыкка өтүп, алардын натыйжаларында уголовдук кылмыштарга барып, закондун алдында жооп берүүгө туура келет[12, 257-б.].
- Стресс абалына дуушар болгондор, алардын ичинде мугалимдер да болот[156, 87-б.]. Мындай абалдардан чыгып кетүү жолдорун алдын ала билип алганы оң. Анын бир гана жолу бар. Ал - релаксациялоочу жолдорду билүү[13, 230-235].

Релаксация – бул техникалык термин болсо дагы, анын мааниси - оор абалдан, инсандын мурдагы абалына кайтуу дегендикти билдирет. Өзүнүн алгачкы абалына б.а. стресске түшкөнгө чейинки абалына кайтуу үчүн, эч нерсе жакпаганына карабастан, атайын аутогендик же УШУнун машыгууларын аткаруу, жагымдуу музыканы угуу, Жаратылыштын бир көрүнүшүн карандаш менен сүрөткө тартуу, эң жакшы көргөн иштин түрүн аткаруу, башка бир иштин түрүнө алаксуу менен топтолгон терс энергиядан бошоого аракеттенгенине кеңеш берилет.

Тиркемедеги чагылдырылган педагогикалык кырдаалдардын пайда болуу себептеринен кандай корутунду келип чыгат?

Мында эң негизгиси, мугалимдердин көнүп калган традициялык сабактардын окутуу режиминен баш тартмайынча жана окутуу технологиясынын жаңы түрлөрүн өздөштүрмөйүнчө,

алардын ичинде интерактивдүү методдорду жана сабактардын түрлөрүн колдонуу сунушталат[14, 106-118-б.].

Алардын жардамы менен ар-бир сабакта, ар-бир окуучунун билгичтигин көзөмөлдөөнүн ыңгайлуу жолдорун, өзгөчө жакшы натыйжаларга жете албаган мугалимдер тарабынан ордуна жана ылайктуулугуна жараша сабактарда колдонбосо, өспүрүмдөрдүн ичинде дайыма туруктуу педагогикалык кырдаалдар түзүлө берет.

Адабияттар:

1. Ажыкулов С.М. Өспүрүм курактагы балдарга(5-7-кл) тиешелүү педагогикалык кырдаалдар. ОшМУ жарчысы №3,4-чыгарылышы.222-226-б. 2014.
2. Алиев М.Н., Гаджиев Ш..А. Педагогические условия предупреждения преодоления подростковой дезадаптации. Педагогика. №7, 2009.67-71-б.
2. Бекбоев И.Б. Баланын өсүп-өнүгүүсүн камсыздоо ага жагымдуу шарттарды түзүүдөн башталат. Эл агартуу.№5-6, 2014.28-б.
3. Берковиц Л. Агрессия: причины, последствия и контроль. СПб., 2001.
4. Бэррон Р., Ричардсон Д. Агрессия. СПб. 1997.
5. Ватова.Л. С. Молодежный вандализм и его профилактика. С. 34-38. Педагогика, №5, 2003.
6. Журавлев Д. Адаптация учающихся при переходе из начального в среднюю школу. №8, 2002. С. 99-105.
7. Журавлев Д.. Подростковая агрессивность- психологическая закономерность или социальная феномен. С.185-192. №2, 2003. Народное образование.
8. Журавлев Д. Неполные семьи: как помочь детям.с.211-218. №1, 2006. Народное образование.
9. И.С. Зимина. Детская агрессивность как предмет педагогического исследования. Педагогика. № 5. 2003. С. 14-17.
10. Кудрявцева Л. Типология агрессии у детей и подростков. №8, 2005. Народное образование. С. 193-195.
11. Н. Савина. Конфликты в школе- Факторы криминализации подростков. Народное образование. №5, 2008.с. 257.)
12. Ключников С. Как уберечься от стресса? №5, 2004. Народное образование. С. 230-235.
13. Моделирование педагогических ситуаций /под ред. Ю.Н. Кулюткина, Г.С.Сухобской.- М.,1981.-120 с.
14. Рысбаев С.К. Кыргыз тили, адабияты мугалимине жүз кеңеш. 4-китеп –Б.;2014. -236-б.
15. Хижуховская М. Ф. Психологическое состояние учителя в конфликтных ситуациях // Психология учителя / Тезисы докладов к VII съезду общества психологов. М., 1989. С.87.
16. Е.А.Ямбург. Школа для всех.-М.: Новая школа. 1996. С. 116.